

Zygmunt Bauman: Identiteta – pogovori z Benedettom Vecchijem

Prevod in spremna beseda Tanja Rener, Založba /*cf., Ljubljana, 2008, 109 strani.

Ali je Zygmunt Bauman sploh kriminološko relevanten pisec? Brez sence dvoma! Opraviti imamo z avtorjem, ki se je že povzpel na piedestal družboslovnega »klasika« (in je kot tak pač domala neizogibna »referenca«), čeprav je še zelo živ, pravzaprav je celo zavirljivo živahen, luciden, izzivalen, ironičen, (samo)kritičen in, ne nazadnje, neverjetno ploden. Bauman je izrazito eklektični sociolog, čigar razmišljanja so značilno dvoumna, »potepuška« ali »tekoča«, prav taka torej, kakršni so v glavnem tudi pojavi, ki jih sicer vselej preučuje v povezavi z družbenimi, kulturnimi, ekonomskimi in političnimi okoliščinami, v katerih obstajajo/nastajajo. Še več, Baumana je mogoče uvrstiti v moštvo najznamenitejših »aktivističnih« razčlenjevalcev (in komentatorjev) sodobne družbe, globoko in neizbrisno zaznamovane z »globalizacijo«, z radikalno in dokončno »veliko preobrazbo«, ki – kot gotovo ni težko opaziti – dovolj očitno (vsekakor pa pretežno negativno!) vpliva na državne strukture (in njihove medsebojne odnose), delovne razmere, kulturno proizvodnjo, skupinske »subjektivnosti« in vsakdanje življenje. Bauman namreč nenehno in eksplicitno poudarja politične razsežnosti družboslovnega dela (ki temelji, vsaj po njegovem mnenju, na kognitivnem *a priori*, tj. na podobi sveta, ki si jo posameznik ustvari, še preden se loti raziskovanja »predmetov«, ki pritegujejo njegovo pozornost), zakaj smisel socioloških analiz vidi predvsem v tem, da osvetlijo družbene vzroke raznovrstnega trpljenja ljudi in *eo ipso* morda prispevajo k zavestnemu/organiziranemu prizadevanju za zmanjšanje (ali vsaj omilitev) strukturnega, institucionalnega in individualnega nasilja. V tem pogledu je njegova »moralna« sociologija gotovo zelo blizu kritični kriminologiji in viktinologiji (ločnica med njima je v bistvu nepomembna, celo odvečna). Baumanova družboslovna misel je sicer že sama v marsičem »odklonska« (zato ne preseneča, da jo zavrača ali pa vsaj ignorira velik del sociološkega »ceha« oziroma »znanstveno čistih strokovnjakov«), saj se – kot v spremni besedi opozarja tudi Tanja Rener – poživlja na uveljavljene (ali vsaj predpostavljene) razmejitve med različnimi »disciplinami« in se, še huje, niti najmanj ne (po)trudi, da bi se potrjevala/dokazovala s sofisticiranimi statističnimi metodami in analizami (na podlagi velikih vzorcev), za nameček pa ji je tudi malo mar za očitke, da ni oblastno ali menedžersko »uporabna« (ali da žali »zdravi razum« in njegove nasvete, kako živeti najudobneje in najvarneje).

Seznam Baumanovih del je vsekakor impresiven. Zgolj za ilustracijo: »Tekoči strah« (2006), »Tekoče življenje« (2005), »Tekoča ljubezen« (2003), »Oblegana družba« (2002), »Individualizirana družba« (2001), »Tekoča

moderna« (2000), »Skupnost« (2000), »V iskanju politike« (1999), »Globalizacija: posledice za človeštvo« (1998), »Postmoderna etika« (1991), »Moderna in holokavst« (1989), »Zakonodajalci in razlagalci: o modernosti, postmodernosti in intelektualcih« (1987) ... Mikavnost knjižice z zgovornim naslovom *Identiteta* – ki je pravzaprav dialog z Benedettom Vecchijem (njun intervju je potekal po elektronski pošti) – je predvsem v tem, da ponuja nekakšen zgoščen povzetek (ali morda celo »kvintesenco«) Baumanovega dožemanja sodobnosti oziroma z vrtoglavo naglico gibajočega, spreminjajočega in izmikajočega se sveta, ki ga označujejo pojavi, kot so »razkranjanje značaja«, zlom »države blaginje« (ali »socialnega kapitalizma«), negotovost, nestalnost in prožnost delovnega mesta, že domala absurdna votlost demokratičnih ustanov, privatizacija javnosti (ki še najbolj spominja na televizijske pogovorne oddaje, v katerih sodelujoči glasno in odločno zagovarjajo svoj »prav«, hkrati pa pomenljivo »pozabljajo« na kričče krivice, sistematično nasilje in pomanjkanje svobode v aktualnih družbenih formacijah), vzpon verskih fundamentalizmov (ki kažejo na »prevarantsko« premestitev vprašanj in problemov v zvezi z »identiteto« v sfero politike), pozlačeno svetovljanstvo in lagodna mobilnost globalnih elit, vznikanje »virtualnih skupnosti« (v katere se zlahka vstopa in izstopa in ki so zgolj iluzija ali krinka intimnosti, poleg tega pa pogosto krnijo sposobnosti za vzpostavljanje stikov z resničnimi ljudmi), razpadanje »zakonske zveze« med narodom in državo (ki celo patriotska čustva prepušča tržnim silam in krepitvi dobičkov na področjih športa, industrije zabave, praznovanja obletnic in proizvodnje spominkov), redčenje državljskih ekonomskih, političnih in socialnih pravic (slednje nadoમેšča posameznikova dolžnost, da poskrbi zase), kulturno povzdigovanje ideala »prosto lebdečega« bivanja, ki ga nič ne ovira (zaradi česar je sleherna trdna »pripetost« brez možnosti umika – oziroma lojalnost ali zavezanost za daljši čas – vse bolj nepriljubljena), razvodenelost kolektivne solidarnosti (in v tem okviru tudi delavske enotnosti, ki jo razjeda neusmiljena tekmovalnost za pridobitev ali ohranitev privilegija, ki je v tem, da imaš možnost vdano služiti izkoriščevalskemu gospodarju in povečevati njegovo bogastvo), stopnjevano povpraševanje po »garderobnih skupnostih« (ki jih omogočajo nenavadni, pretresljivi ali »spektakularni« dogodki, npr. najnovejši sovražniki ljudstva, vznemirljiva nogometna tekma, posebej »fotogeničen«, bistro izveden ali krut zločin, premiera večje napovedovanega in težko pričakovanega filma, poroka, razveza ali nesreča slavne ali vsaj »znane« osebe ...), strukturna prisila k frenetični ali vročični »dejavnosti« (to, da je treba »držati korak z drugimi«, ni več izbira, marveč suro-

va nujnost, celo nadvse izčrpavajoče in čedalje bolj stupidno opravilo), stopnjevanje ponižujočih preživetvenih naprezanj (oziroma »strategij samoohranitve«, ki neubranljivo »kradejo« prostor, čas in energijo za razmišljanje o »boljši družbi«, konec koncev pa tudi za individualno ali avtonomno izbrano življenje), izgon ali umik – v očeh bogatih in privilegiranih slojev dolgo časa hudo strašljive – prikazni proletarske revolucije (oziroma bržkone celo slehernega radikalnega/progresivnega kolektivnega subjekta, ki se je, kot se zdi, razpršil v množstvo skupinskih in individualnih spopadov za »priznanje«, »odcepitev uspešnih« (ki se posvečajo v prvi vrsti lastnim občutljivostim, stiskam in skrbem ter si hkrati prizadevajo, da bi bila njihov ugled in spoštovanje vsaj tako velika kakor ekonomska blaginja, ki jo »zasluženo« – ali pa vsaj zakonsko še vedno skrbno zavarovano – uživajo), krepitev in širitev proizvodnje človeških »odpadkov« (ki jih ekonomski ciklus ne potrebuje več, da bi se dopolnil ali »rasel«, zaradi česar jih ni več mogoče oskrbeti v družbenem okviru, ki se prilega kriznemu kapitalističnemu gospodarstvu), hegemonija »porabniške kulture« (ki slavi takojšnje zadovoljstvo in ki poudarja, da je edina »uporabnost« predmetov v tem, da omogočajo užitek in statusno/pozicijsko diferenciranost ali večvrednost), panično in patetično iskanje »dobrih sovražnikov« (na katerih se lahko sproščajo zamere, jeze, preganjavice, sovraštva in napadalni vzgibi), obsedeno in vse bolj nesmiselno ter celo škodljivo spreminjanje socialnih struktur (temu pojavu se še vedno neredko reče »napredek«, »razvoj«, »posodabljanje« ali »izboljšanje«) ...

Izhodišče Baumanovih razmišljanj so raznovrstni problemi, ki so posledica »globalizacije« (jasno je, da ta kompleksni proces ni zgolj družbenoekonomski, saj vključuje tudi mogočne kulturne razsežnosti, in sicer predvsem po zaslugi »virtualne«, »nadomestne« ali »zamišljene zunajteritorialnosti«, s katero mediji neprestano zalagajo množice in usmerjajo njihovo pozornost, tako da stotine milijonov ljudi po vsem svetu gledajo in občudujejo iste filmske ali pop zvezde, se hkrati premikajo od »heavy metala« do »repa« ali kakega tretjega modnega glasbenega sloga, od širokih hlač do zadnjega modela adidas, od strastno oglaševanega porabniškega izdelka X do nič manj zapeljivega proizvoda Y ...). Avtor meni, da pogubnih učinkov neobvladane/nenadzorovane širitve in poglobljanja strukturne »logike« zatiranja, izkoriščanja in po novem še izključevanja »delovne sile« ni mogoče reševati lokalno. S strahom in tesnobo gnani umiki in vsaj navidezno varno zavetje domače skupnosti so zgolj nadaljnji prispevek k obnavljanju »divjega zahoda«, kipečih neenakosti, splošne ranljivosti, kronične negotovosti in primitivnih pridobitniških ali plenilskih strategij v slogu »pograbi-kar-moreš«. Bauman poudarja, da uničevalne globalne sile dolgujejo svoj uspeh prav dejstvu, da se je politično prizorišče razdrobilo in da so se potencialno globalne politike razcepile na niz ne-

nehno spopadajočih se lokalnih »egoizmov«, ki barantajo za čim večji delež drobtinic s praznične mize najmogočnejših roparskih baronov. Z drugimi besedami: »lokalne identitete« vsekakor ne morejo delovati kot protistrup za množična in sistematična hudodelstva »globalizacije«. Ključni izziv je tale: kako razmišljati, želeti in delovati, da bi »globalizacija«, ki se ne meni za etična načela človeškega sožitja in družbene pravičnosti, iz prekletstva obrnil v blagoslov za človeštvo? Hm, le kako? Mar ni dosti bolj verjetno, da bomo zapustili ta »krasni novi svet« v še slabšem stanju od tistega, v katerega smo bili neprostovoljno »(od)vrženi«? Kdo naj bi odpravil ali vsaj omilil pošastne reperkusije nenehne »modernizacije« (predvsem pa protidružbeno razsipnost in amoralnost kapitala)? »Prosvetljeni despot« (moder, a trd vladar, ki zmore in hoče z zakonskimi akti uveljavljati »razum« oziroma ideje intelektualne avantgarde), »delavski razred« (tj. pisana množica ljudi, ki so prisiljeni svoje delovne in ustvarjalne zmožnosti prodajati na trgu v zameno za preživetje), ženske, anarhoidni lumpenproletariat, »prekarci«, »podrazredi«, »ilegalni imigranti« (ki si zagrizeno prizadevajo, da bi jih kdo izkoriščal v panevropskih socialnih formacijah), globalna elita (ki požrešno obravnava svet kot velikansko veleblagovnico, polno polic z najrazličnejšo »multikulturno« ponudbo), »antiglobalistično gibanje«, »zadovoljna večina« (ki svoje pred kratkim pridobljene osebne in politične pravice rada uporablja za to, da manj iznajdljivim in manj prebrisanim, a vendarle čedalje številnejšim sodržavljanom odreka njihove socialne pravice), atomizirani in preplašeni, v primež vsakdanjih skrbi ujeti posamezniki, ki se jim stalno dopoveduje, da morajo za družbeno/strukturno ustvarjene probleme poiskati zasebne rešitve (saj od države ni več pričakovati kaj prida pomoči), begunci (ljudje brez države, *sans papiers*, brez ozemlja v svetu, v katerem »suverenost« temelji na teritoriju) ...? Bauman – podobno kakor pred njim že Adorno (in nasprotno kakor Brecht) – ne verjame več v obstoj zgodovinskega subjekta emancipacije, ki da komaj čaka, da bo planil kvišku, ko mu bodo modreci (kritični filozofi ali družboslovci) sporočili radostno vest, da je napočil pravi čas za družbenoekonomsko in kulturno revolucijo. Po njegovem mnenju so ljudje v glavnem lačni poslušnosti in hočejo biti vedno znova prevarani (ter varati sami sebe). V tem pogledu spominjajo na tisto svinjo iz *Odiseje*, ki se ni več hotela vrniti v človeško podobo, ker ji v varnem prašičerejskem svetu ni bilo treba sprejemati odločitev in odgovornosti zanje.

Kakor koli že, Bauman se ne odreka »globalnemu upanju«. Kje – v kateri identiteti – se skriva njegova »stava«? Pisec se nedvomno dobro zaveda, da je sleherna identiteta »hudo sporen koncept«, ki zares oživi šele v bojnem trušču: ko se hrup poleže, pa pogosto obmolne in zaspi. Identiteta ima namreč dva vidika: po eni strani vključuje (»golta«) in združuje, po drugi strani pa izključuje in razdružuje. Toda

obstaja pomembna izjema, in sicer »allgemeine Vereinigung der Menschheit« (Kant), vseobsegajoča identiteta človeške vrste (za katero je sloviti nemški filozof mislil, da jo je ljudem namenila narava, ko nas je postavila na ta kroglasti planet). No, »človečnost« je zaenkrat zgolj ena od številnih identitet, ki so vpletene v »vojno« medsebojnega izčrpavanja. Poleg tega pa je videti, da »človečnost« v primerjavi z drugimi (precej manj vključujočimi) tekmeci nima nobene omembe vredne prednosti. V bistvu je prej šibkejša in manj privilegirana, ne nazadnje že zato, ker ji primanjkuje prisilnih sredstev, npr. političnih ustanov, zakonikov, sodišč, policije, zavezujočih etičnih in pravnih standardov ... Bauman zato priznava, da na izziv, ki ga sproža ideal »človečnosti«, še nismo odgovorili, med drugim tudi zato, ker »vseobsegajoče skupnosti« doslej še nismo postavili na dnevni red, vseeno pa previdno poudarja, da je prav ta projekt tisti, s katerim bi se morala danes spopasti že hudo razdejana človeška vrsta, ki lahko pri tem računa le ne dokaj skromno »orožje«: na navdušenje in vnemo svojih borcev in bork. Hm, nam Bauman ponuja še eno v nizu bizarnih utopij? Ali so njegovim zamislilim zmožni, predvsem pa pripravljeni/voljni slediti večinoma atomizirani, poblagovljeni, tesnobni, prestrašeni in zaskrbljeni posamezniki (»nosilci vse boljčasne delovne sile«), na katere za nameček nenehno pritiska še dokaj primitivna postmoderna kultura s svarečim opominjanjem, da ne smejo ničesar zamuditi, da morajo neprestano stremeti za vsakršnimi novostmi, da se ni modro preveč poglobljati v stvari (ker je strateško koristneje, da se vdajaš površnosti in plitvosti – ter se raje vključuješ v kratkotrajne »transakcije«, ne pa v dolgotrajna »razmerja« z ljudmi –, zakaj zahtevani ali vsaj pričakovani »rezultati« morajo biti doseženi čim prej), da se kaže izogibati vsaki daljši/resnejši odvisnosti od drugih, da je pomembno predvsem zavzeto tekmovati v dirki brez konca in kraja, v kateri vsakokratni zmagovalci »poberejo vse«, da – za razliko od razmeroma maloštevilnih usposobljenih posameznikov oziroma »elit«, ki s svojo »vednostjo« (Foucault) in »distinkcijo« (Bourdieu) oblastno nadzorujejo družbo – pravzaprav niso zmožni interpretirati niti svojih lastnih življenjskih izkušenj (ker pač nimajo ustreznega »potenciala«? Zdi se, da utegne biti odgovor prej negativen kakor pritrdilen, vendar pa to ni nujno razlog za pesimizem. »Človečnost«, konec koncev, ni nekaj, na kar bi moral biti človek ravno ponosen. V bistvu bi se moralo človeško bitje svoje narave prej sramovati, še zlasti če bi se ozrlo na nepopisno škodo ter tragikomično množico norosti in bolj »nedolžnih« neumnosti, ki mu jih je doslej uspelo ustvariti in ki jih še vedno proizvaja, celo srhljivo vehementno (vsa čast izjemam, ki pa, žal, kvečjemu potrjujejo pravilo). Je morda izziv bolj ta, kako preseči »človečnost«, po možnosti s pomočjo drugačnih kulturnih in socialnih formacij od teh, ki nas posiljujejo in ponižujejo *hic et nunc* (navsezadnje je dandanes – pravzaprav že lep čas – eden izmed ključnih družbenopolitičnih problemov prav preobilje »člo-

večnosti«, predvsem pa preobilje ljudi)? Tovrstnega projekta pa kajpak ni mogoče izpeljati najprej globalno in šele nato lokalno, kar velja sicer tudi za mnoge druge – nemara celo za najpomembnejše – izhode iz aktualnega, strukturno kriznega kapitalizma (in iz njegove zveste spremljevalke, postmoderne kulture). V tem pogledu sploh ne potrebujemo milo zvenceh – vsaj na abstraktni ravni – »utopij«, saj zadoščajo (vsaj kot usmerjevalni princip) že pozitivni zgledi iz sedanosti in preteklosti (tudi iz uradno neizprosno tabuizirane in demonizirane SFRJ, ki je vsaj poskusila realizirati solidarnostni ideal družbene lastnine produkcijskih sredstev). In ne nazadnje: le zakaj bi zahtevali »nemogoče«, ko pa bi bilo že »mogoče« dokaj obetavno (vsaj za skromen začetek), npr. pravica do stanovanja (tj. do prostora zasebnosti *stricto sensu*), pravica do »umne smrti« ali, če že hočete, do »samomora (tj. do čim učinkovitejših in nebolečih sredstev za avtonomno določen umik iz življenja), pravica (ki pa je hkrati neizogibno tudi dolžnost) do družbeno koristnega in družbeno priznanega, a seveda časovno čim bolj omejenega dela (ne pa zgolj do službe, v kateri se počne »kar nekaj«), pravica do življenja v socialnem okolju, v katerem ni več individualnega, status (oziroma prestiž ali ugled) utemeljujočega materialnega bogastva (katerega nosilci bi morali biti – npr. zavoljo svojega absurdnega nabrekanja in domišljavosti – deležni kulturno spodbujanega posmehovanja in sramotjenja), stupidnega in zavajajočega oglaševanja blaga, medijev za množično poneumljanje ... In tako naprej. Možne alternative so, kot vidite, lahko tudi zelo lokalne. Problem pa je v tem, da (pre)mного ljudi – vsaj v tukajšnjem prostoru – še vedno bolj privlačijo reči, kot je »prost vstop na odprto morje« (morda tudi zato, ker strahoma domnevajo, da jim kmalu ne bo preostalo nič drugega kakor dolgo, dolgo plavanje »kar nekam«), kakor izstop iz kapitalistične totalitarne ječe. Ha, morda pa bo že jutri drugače? No, gotovo bo tako, a je bržčas le malo verjetno, da bo kaj boljše – vsaj za večino, ki je doslej stoično blagoslovila privatizacijska/denacionalizacija zapiranja (oziroma plenjenje) »prostih dostopov« do nekdanjega družbenega premoženja. Bojda zato, ker so zasebniki »boljši gospodarji«, tj. (vsaj glede na empirične izkušnje) izkoriščevalci (oziroma plenilci). Kaj če ni še najbolj vseobsegajoča identiteta »človečnost«, ampak bodisi prisilna bodisi prostovoljna sužnost? To niti ni slaba vest: če že nimaš dostojanstva in svobode, imaš vsaj identiteto. Kdor ni z malim zadovoljen ...

Zoran Kanduč

Mireille Delmas-Marty: Preureditev oblasti - domišljajske sile prava

Ljubljana: GV založba, 2008 (Zbirka Pravna obzorja; 36).

Ali je ob sodobnem stanju razpršenih oblasti, raznovrstnih moči in oblik nadzora številnih »entitet« v svetu – na primer naših življenj ne »vtirja« le zakonodaja državne oblasti, temveč tudi »sile kapitala« (delodajalci nam odmerjajo naši dragocenejši dobrini, čas in življenjsko energijo), naddržave in mednarodne organizacije (EU, OZN, STO) in tudi na primer znanost – mogoče vzpostaviti svetovno pravno državo ali splošno pravo človeštva? Ali si je mogoče zamisliti »svetovno družbeno pogodbo«, »svetovni razdruženi red«, »kozmpolitsko pogodbenišvo« ali »postnacionalno konstelacijo«, ki bi delovala na različnih ravneh (nacionalni, regionalni in svetovni) in bi vključevala celoto akterjev (državnih in nedržavnih) ter bi hkrati urejala različna področja prava? Izredno težko, to je povsem gotovo. A vendar Delmas-Martyjeva v publikaciji izhajajoč iz sodobnih kriz, ki razkrivajo moč različnih akterjev, ne le razpoke v moči držav, temveč tudi naraščajočo moč gospodarskih akterjev (na primer multinacionalk), državljanških akterjev (na primer nevladnih organizacij) in usihanje moči znanstvenih akterjev (na primer akademije), analizira dejanske vzvode oblasti v »kozmpolitski dobi«. Avtorica prepričljivo pokaže, da je nujno, da pravo z vso kreativnostjo oziroma, kot se izraža – z »domišljajskimi silami«, odreagira na sodoben položaj neuravnoteženih oblasti.

Spremembe v porazdelitvi oblasti zahtevajo natančno analizo, odgovor na temeljno vprašanje, kdo (nam) danes zares vlada? Ali in koliko so to države, ki nam prek medijskih šovov prikazujejo klovnovski oder demokracije, na katerem se znajdejo raznovrstni (morda celo simpatični in komični) liki, ali in koliko so to gospodarske družbe, podjetja in druge organizacije, kjer smo zasidrali svoje aspiracije po boljšem jutri? Kakšna je in kakšna želimo, da je moč države in akademsko institucionalizirane (morda tudi »konzervirane«) vednosti in mašinerije, ki (domnevno) znanstveno legitimira (v »družbi znanja« nekatere) njene odločitve? Ali in v kolikšni meri v ozadju vlečejo niti »veliki igralci« na ekonomskem in gospodarskem področju? Ti na koncu vplivajo tudi na nacionalno zakonodajo, ki mora vendarle biti skladna s tistim »zgoraj« – menda je to etično (da kot del civiliziranega sveta implementiramo njihove odločitve, sprejete v »globalnih« organizacijah tipa Mednarodni denarni sklad, OZN, Svetovna banka itn.) in tudi pragmatično (saj smo vendarle tako finančno, gospodarsko vpeti v svetovne tokove, da bi si sicer odrezali veje, na kateri sedimo) primerno.

Globalno »preuravnateženje« oblasti, ki je v ospredju avtoričinih prizadevanj, konkretnije ponazarja na primer

dejstvo, da je med stotimi najmočnejšimi gospodarskimi »entitetami« kar več kot dve tretjini podjetij, in ne držav. Po podatkih Mednarodnega foruma o globalizaciji je bilo še leta 2000 na vrhu med 100 najbogatejšimi ekonomskimi entitetami 52 gospodarskih subjektov, preostalo pa so bile države. V nasprotju z državami so ključni upravičenci (beneficiarji) v gospodarskih družbah zgolj maloštevilni delničarji. Gre za gospodarske dejavnosti teh družb, ki so tako ključnega pomena za gospodarsko moč in dohodek njihovih držav, da so te od njih elementarno odvisne. Proporcionalni delež dobička podjetij v nacionalnem dohodku iz leta v leto raste, ob tem pa je razdelitev dobička zelo omejena, kar jasno odraža razmerja moči v družbi in trend povečevanja družbene neenakosti. Na primer po pisanju v tedniku *The Economist* so se v zadnjih treh letih dohodki ameriških podjetij zvišali za 60 odstotkov, plače pa le 10 odstotkov. Neoliberalen pristop tako jasno favorizira interese podjetij. Ta pa imajo prek svoje milijard dolarjev vredne dejavnosti lobiranja občuten vpliv na vlade in mednarodne finančne institucije.¹

Sodobna »preuravnatežena« oblast pa ni v vseh vidikih samo po sebi zavržna in nujno potrebna uravnateženja. Delmas-Martyjeva pokaže, kako so se danes izoblikovale pravne elite, sodne oblasti, ki delujejo zunaj nacionalnih pravnih okvirov. Spomnimo na primer na vlogo Evropskega sodišča za človekove pravice v Strasbourgu, ki kljub »transcendiranju« nacionalnih ureditev in motrenja njihovega delovanja skozi »očala« temeljnih človekovih pravic odigrava pozitivno vlogo pri obrambi posameznika pred preveč invazivno in/ali paternalistično državo.

Teza o usihanju suverenosti nacionalnih držav je v teoriji že dalj časa preučevana, a vendar je to, kar odlikuje publikacijo, poskus sinteze delovanja vseh svetovnih akterjev v skupno nenasprotujočo si celoto na eni in oblikovanje (pravne) konceptualne mreže, ki bi nam pomagala razumeti in regulirati globalno večnivojsko povezan svet, na drugi strani. Takšna sinteza je namreč postala nujna, če želimo obrzdati finančne trge, urediti področja, kot so skrb za okolje, zdravstvo, informiranje, zaposlovanje ali ne nazadnje tudi državno varnost. Postala je nujna za urejanje nematerialni tokov (poleg finančnih tudi

¹ Tovrstne podatke zbirata *U.N. Conference of Trade and Development* (dostopni na URL: <http://www.unctad.org/>) in Svetovna banka. Glej na primer seznam najbogatejših »entitet« po *The World Development Report 2000*, dostopen na URL: <http://www.corporations.org/system/top100.html>.

informacijskih tokov po internetu), preprečevanje (ekoloških, biotehnoloških) tveganj in tudi (čezmejnih) kaznivih dejanj. Vse to zahteva nekaj, kar avtorica imenuje »mondalizacija« prava. Ta se razlikuje od globalizacije, ki označuje globalno razširjanje kapitala oziroma ekonomskega delovanja, in poleg nje vključuje tudi globalno razširitev temeljnih človekovih pravic druge generacije, tj. ekonomskih in socialnih pravic. Idejno publikacija torej meri v pravo tarčo, a vendarle je vprašanje, kako dejansko (pre)urediti oblasti? Ni namreč pričakovati, da se ji bodo mogočni nosilci zlahka odpovedali.

Preliminarna naloga za doseg preureditve oblasti je natančna analiza stanja. Že to, da ugotovimo, kaj se pravzaprav danes dogaja, kje so centri moči in kako delujejo, kje so tokovi, ki jih moramo preučevati in biti nanje pozorni, zahteva veliko potrpežljivosti in minuciozno delo. Že analiza posamične odločitve, sprejete na posamičnem forumu, je izredno zahtevna naloga: na primer mastodontske organizacije tipa OZN, STO in EU, katerih odločitve avtorica v publikaciji analizira, zahtevajo več vrst znanja in mukotrpno prebiranje osnutkov, priporočil, komunikacij ipd. »mehkih« gradiv, kar pa že samo po sebi ne zagotavlja uspešne analize oblasti. Poglejmo: analiza tega, čemur pravno bolj ozaveščena publika pravi »okoljsko pravo«, zahteva poznavanje številnih institucionalnih mehanizmov, ki delujejo na mednarodni ravni, ter številnih po svetu razpršenih centrov moči – »inicativ« (kot na primer zahteve po ustanovitvi *Global Climate Fund* v okviru *Framework Convention on Climate Change* OZN ali iniciative mednarodnih nevladnih organizacij, zasebnih fundacij itn). Ali na primer poznavanje regulacije in upravljanja svetovne internetne infrastrukture: kako je nastal globalni Forum za internetno upravljanje (*Internet Governance Forum*) v okviru OZN in ali bo res zagotovil enakopravno udeležbo vseh zainteresiranih strank za upravljanje interneta, tj. poleg držav tudi industrije, akademije, civilne družbe in uporabnikov? Ali na primer razumevanje vseh ozadnjih interesov pri ustanovitvi in delovanju stalnega Mednarodnega kazenskega sodišča:² ali bodo pred ta forum uspešno privedeni vsi voditelji, katerih dejanja sprožajo sum storitve mednarodnega hudodelstva, tj. ne le voditelji »strateško pomembnih« držav, temveč tudi na primer voditelji, kot je nekdanji ameriški predsednik George W. Bush (za vojno v Iraku), ali politiki, kakršen je bil francoski predsednik François Mitterrand (za podporo profrankofonske skupine Hutujev v Ruandi, ki so izvedli genocid nad Tutsiji)? Analiza stanja na zgolj posamičnem primeroma navedenem področju zahteva poznavanje nepregledne množice horizontalnih in vertikalnih vplivov, interesov, mrež itn.

Sprejemanje različnosti, in ne njeno odpravljanje, zahteva nekaj, kar Delmas-Martyjeva poimenuje *kozmpolitskost*. Zavračanje tržnega fundametalizma, kot prevladujoče ideologije poznomodernе družbe, se po finančni krizi kot bolj medijsko »pokritem« delu globalne krize oblasti že bolj jasno kaže. Nuja, da države za svoje nacionalne potrebe potrebujejo nadnacionalne forume, da bi lahko reševale lastne probleme, je postala še očitnejša. Sociolog Ulrich Beck denimo meni, da je kriza odprla zahtevo po ustvarjanju nove zveze držav, ki bi presegle državne egoizme in nacionalizme. Možnost propada je sprožila nove »domišljajske sile« prava, politike, politične teorije in politologije. Skupaj naj bi države postale »transnacionalna kooperacijska država« (Beck), zveza držav, ki nacionalnosti ne negira, temveč sprejema različnost. V luči družbe tveganj se kaže kot nujna vzpostavitev mednarodnega svetovnega sistema, sprejetje svetovne ustave, ki bi omogočila obvezujoča pravila za vse države in po drugi strani možnost prilagajanja različnim zgodovinskim izhodiščem in različnim kulturam. Politika bi torej morala postati kozmpolitska.

Zaključno je treba dodati, da publikacija diagnosticira nekaj, čemur smo danes vse bolj priča na številnih področjih, tj. diagnosticira nov prehod, prehod iz moderne v neko drugo moderno, postmoderno, pozno moderno, postindustrijsko ali informacijsko moderno, ki je z vidika razširjanja oblasti primerljiv s preходом iz predmoderne v moderno. V 18. stoletju so se v Evropi lokalne oblasti začele povezovati v nacionalno državo, danes pa te povezovalne sile potekajo na globalni ravni. Gre za centralistične sile, ki so takrat kot magnet vlekale nase sile in moči lokalnih (partikularnih) oblasti, danes pa vase srkajo moči, ki delujejo na globalni ravni. Kapitalističen sistem se lahko razvije le v globalno gospodarstvo.

Primerjava sodobnega prehoda je s tistim iz predmoderne v moderno primerljiva še z vidika posameznika: junaki sodobne dobe so fluidna, »leteča«, fleksibilna in tekoča elita, ki se ji ni uspelo »vkoreniniti« v nacionalno skupnost, temveč je »kozmpolitska« (doma povsod in nikjer). Podobne procese opisujeta na primer Richard Sennett³ in tudi Bauman,⁴ ki navede zagate prvega popisa prebivalstva na Poljskem. Ob prehodu v 20. stoletje so se začele tam krepiti »nacionalne«, centralistične oblasti in ob popisu številni prebivalci niso razumeli vprašanja »kateri nacionalni ali etnični skupini pripadate?«. Številni prebivalci so namreč izrekli odgovore, kot so »od tu sem«, »moji starši in njihovi starši so živeli na tej zemlji«. Ljudem namreč koncept nacionalnosti ni bil znan, bil jim je vsiljen od zunaj. To zagato »staroselcev« so na popisu rešili

² Glej na primer Florence Hartmann (2008). **Mir in kazni: poročilo o tajni vojni med politiko in haaškim pravosodjem**. Ljubljana: Sanje (Zbirka Dokumenta).

³ Richard Sennett (2008). **Kultura novega kapitalizma**. Ljubljana: Založba / *cf. (Rdeča zbirka).

⁴ Zygmunt Bauman (2008). **Identiteta: pogovori z Benedettom Vecchijem**. Ljubljana: Založba / *cf. (Rdeča zbirka).

tako, da so med možnosti dodali tudi kategorijo »lokalec«. Kakor koli že, ta proces kaže na »artificielnost« nacionalne identitete, ki ga je proizvedla takrat na novo vzpostavljajoča se središčna oblast. Prehod, ki smo mu priča danes, zahteva podobne premike: od nacionalne identitete, ki pogosto vodijo v etnične in nacionalne sovražnosti, h kozmopolitskim osebnostim z »vseobsegajočo identiteto človeške vrste« (Bauman).

Poudariti ni odveč, da avtoričina vpeljava novih konceptov in pravno-teoretičnih pojmov, ki niso razumljivi brez propevitičnega znanja, od bralca in bralke zahteva dodaten napor, ki pa se močno poplača ob povsem novi perspektivi na dinamične družbene sile in »živo tvarino« prava. To dejstvo že samo po sebi priča o zahtevnosti dela, ki so ga opravili prevajalka in pravni uredniki, ki so morali povsem na novo poimenovati in opredeliti nekatere pravne in politično-teoretične pojme. Razjasnitvi teh služi tudi predgovor akad. Alenke Šelih, ki kratko povzame ključne koncepte preostalih dveh publikacij avtorice, ki skupaj s predstavljeno publikacijo tvorijo zaključeno celoto. Morda je še bolj temeljno sporočilo publikacije zares pomembno za današnjo hipernormirano sodobno družbo: če želi pravo ohranjati svoje temeljno poslanstvo in nadomeščati »logiko sile« s »silo logike«, potem mora ostati v stiku z »živo tvarino«, z družbenimi odnosi, ki potekajo tukaj in zdaj, sicer bo (p)ostalo Potemkinova vas, namenjena vladanim množicam. Težka, morda celo nemogoča naloga. A v tej moralno-etičnimi dimenziji publikacija naravnost navdihuje.

dr. Aleš Završnik